

9. Хасанов Х., Давлатяров О. Фоиз ставкаси ва инфляция даражаси ўртасидаги боғлиқликнинг исломий молиялаштириш жиҳатидан таҳлили. *Стратегическое планирование – важный фактор стабильности устойчивого социально-экономического развития страны и регионов: материалы Форума экономистов/под общей редакцией. Т.Ахмедова.* –Ташкент: IFMR, 2019. сс. 245-252.
10. Султанов М. Ўзбекистонда инвестиция фондларини ривожлантириш истиқболлари. *Иқтисодий фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) автореферати.* -Т.: ТДИУ, 2019. 58 б.;
11. Жўраев Б. *Исломий молиялар ва банк тизими.* – Т.: O'zbekiston, 2014. – 464 б.;
12. Жўраев Б. *Исломий молия асослари [Матн]/ Е.А.Байдаулет.* – Тошкент: «O'zbekiston» НМИУ, 2019. – 432 б.;
13. Жўраев Б. *Ислом иқтисодий модели ва замон [Матн]/ Р.И.Беккин – Тошкент: «O'zbekiston» НМИУ, 2019. – 360 б.*
14. Zulkhibri M. (2015). A synthesis of theoretical and empirical research on sukuk. *Borsa Istanbul Review*, 15, p. 240. doi: [10.1016/j.bir.2015.10.001](https://doi.org/10.1016/j.bir.2015.10.001)
15. Ibrahim, Y., & Minai, M. S. (2009). Islamic bonds and the wealth effects: evidence from Malaysia. *Investment Management and Financial Innovations*, 6(1), pp. 184–191. [Retrieved from]
16. Ahmad N., Daud S.N., & Kefelia Z. (2012). Economic forces and the sukuk market. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 65, pp. 127–133. doi: [10.1016/j.sbspro.2012.11.101](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.101)
17. Said A., & Grassa R. (2013). The determinants of sukuk market development: does macroeconomic factors influence the construction of certain structure of sukuk? *Journal of Applied Finance and Banking*, 3(5), pp. 251–267. [Retrieved from]
18. Echchabi A., Abd.aziz H., Idriss U., 2016. Does sukuk financing promote economic growth? An emphasis on the major issuing countries. *Turk. J. Islam. Econ.* 3, pp. 63–73. doi: [10.15238/tujise.2016.3.2.63-73](https://doi.org/10.15238/tujise.2016.3.2.63-73)
19. Smaoui H., & Nechi S. (2017). Does sukuk market development spur economic growth? *Research in International Business and Finance*, 41, pp. 136-147. doi: [10.15238/tujise.2016.3.2.63-73](https://doi.org/10.15238/tujise.2016.3.2.63-73)
20. *Islamic Finance Development Report 2020: Progressing through adversity.* The Islamic Corporation for the Development of the Private Sector and Refinitiv. p72.
21. Mohammed Imad Ali, Ikramur Rahman Falahi. *Islamic banking and finance: principles and practices // Marifa Academy Private Limited*, 2014. p161. [Retrieved from]
22. IFM Sukuk report: A comprehensive study of the global sukuk market. *International Islamic Financial Market*, July 2020, 9th edition. p190.
23. <https://www.isdb.org/uzbekistan>
24. <https://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/en/home/library/poverty/landscaping-analysis-of-islamic-finance-instruments-in-uzbekista.html>

МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТЛАР СОЛИҚЛИ ДАРОМАД БАЗАЛАРИНИ МУСТАҲКАМЛАШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Соатова Нодира Бобохановна -

Тошкент молия институти,

“Молия-кредит” кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация: Мазкур мақолада маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадлари базаларини шакллантириш, маҳаллий бюджетларнинг даромад йўналишларини белгилаш, маҳаллий бюджет даромадларининг шакллантириш механизмларига таъсир этувчи омиллар самарадорлигини ошириш ҳамда маҳаллий бюджетнинг даромад базаларини белгилашда солиқ потенциали, маҳаллий бюджет даромадлар таркибини шакллантириш тартиби, солиқли даромадларнинг турли даражадаги бюджетлар ўртасида тақсимланиш механизмлари ёритилган.

Калит сўзлар: Давлат бюджети, солиқ, солиқ сиёсати, солиқли даромадлар, маҳаллий бюджет, маҳаллий бюджетни режалаштириш, маҳаллий солиқлар, даромад базалари.

НАПРАВЛЕНИЯ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА ПО УКРЕПЛЕНИЮ НАЛОГОВЫХ ДОХОДОВ

Соатова Нодира Бобохановна -

Ташкентский финансовый институт,

Старший преподаватель кафедры “Финансов и кредита”

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы формирования базы налоговых доходов местных бюджетов, определения доходных направлений местных бюджетов, повышения эффективности факторов, влияющих на механизмы формирования доходов местных бюджетов, а также налоговый потенциал при определении доходной базы местных бюджетов, порядок формирования структуры доходов местных бюджетов, механизмы распределения налоговых доходов между бюджетами различных уровней.

Ключевые слова: Государственный бюджет, налоги, налоговая политика, налоговые доходы, местный бюджет, планирование местного бюджета, местные налоги, доходные базы.

LOCAL BUDGET DIRECTIONS FOR STRENGTHENING TAX INCOME

Soatova Nodira Boboqanovna -

Tashkent Financial Institute,

Senior teacher of the department "Finance and Credit"

Annotation: The article deals with the issues of forming the base of tax revenues of local budgets, determining the revenue directions of local budgets, improving the efficiency of factors affecting the mechanisms of generating local budget revenues, as well as the tax potential in determining the revenue base of local budgets, the procedure for forming the structure of local budget revenues, mechanisms for distributing tax revenues between budgets of different levels

Key words: State budget, taxes, tax policy, tax revenues, local budget, local budget planning, local taxes, revenue bases.

Кириш. Ўзбекистон Республикасида бозор муносабатларининг шаклланишига оид туб иқтисодий ислохотлар ўтказилиши бюджет тизими, жумладан, маҳаллий бюджетлар аҳамиятини янада оширади. Чунки, ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлигига боғлиқдир. Ислохотлар чуқурлашиши билан маҳаллий бюджетлар томонидан молиялаштирилаётган чора-тадбирлар ҳажми ошаверади, шунингдек, улар ихтиёрига қоладиган даромадлар ҳам кенгайиверади. Маҳаллий бюджетлар даромад базалари имкониятларини баҳолаш ва уларни ошириш ҳамда мустаҳкамлаш йўналишларини белгилаш, нафақат маҳаллий бюджетлар даромадлари базаси шаклланишининг амалдаги механизмини таҳлил қилиш учун зарур, балки ушбу зарурият, маҳаллий бюджетларни бошқариш давлат сиёсатидаги ўзгаришларни асослаш ҳамда унинг истиқболдаги вазифаларини белгилашда ҳам сезилмоқда.

Иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлаган ҳолда ҳамда молиявий барқарорликка эришиш ислохотларнинг ҳозирги даврида давлат молияси тизимида ва айниқса, бюджет тизими барқарорлигини мустаҳкамлашда, хусусан, маҳаллий бюджетлар молиявий имкониятларини яхшилашда муҳим стратегик вазифа ҳисобланади. Шу боисдан ҳам таъкидлаш лозимки, маҳаллий бюджетлар даромадларини бошқариш давлат тадбирлари тизимида, бюджетлараро муносабатларни ташкил этиш амалиётида ҳудудлардаги солиқ салоҳиятига эътибор қаратиш бюджет сиёсатининг муҳим устувор йўналишларидан бири сифатида эътироф этиш жоиздир. Маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш биринчидан, Ўзбекистон Республикасида бюджетлараро муносабатларнинг самарали тизимини шакллантириш учун зарур бўлса, иккинчидан, маҳаллий бюджетларни "молиявий тенглаштириш сиёсати"ни амалга ошириш учун муҳимдир.

Маҳаллий бошқарув органлари жавобгарлиги ва ваколатларини такомиллаштириш ҳамда ислох қилиш масаласи ривожланган мамлакатлар, хусусан, ривожланаётган мамлакатларнинг ҳам давлат молиясини бошқариш амалиётидаги долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Бугунги кунда Ўзбекистонда маҳаллий бошқарув органларининг фаолият кўрсатиш механизmlарини такомиллаштириш жараёнлари демократик ва ижтимоий стандартлар назарда тутилган ҳолда амалга оширилмоқда.

Замонавий давлатчиликда маҳаллий бюджет даромадлар сиёсатини самарали ташкил этиш ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришдаги вазифаларни ҳал этишда муҳим роль ўйнайди. Даромад сиёсатини ишлаб чи-

қишда бюджет тизимида солиқ ва тўловларни мобилизация қилиш бўйича ҳудудлар имкониятларини объектив баҳолаш, маҳаллий бюджет даромадларининг шакллантириш механизmlарига таъсир этувчи омиллар самардорлигини ошириш ва юзага келиши мумкин бўлган салбий ижтимоий-иқтисодий оқибатларни баҳолаш муҳим аҳамият касб этади.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида маҳаллий бюджет даромадлари базасини ошириш, уларнинг молиявий мустақиллигини таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини мустаҳкамлашга қаратилган бюджетлараро муносабатларни такомиллаштириш, ҳудудлар, туман ҳамда шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ҳолда ижтимоий-иқтисодий тараққий эттириш, инвестиция муҳитини янада яхшилаш орқали ҳудудларга хорижий сармояларни фаол жалб этиш каби устувор вазифалар белгиланган бўлиб[1] мазкур вазифаларнинг амалдаги ижросини таъминлаш мақсадида ривожланган давлатлар илғор тажрибасини ўрганиш, уларнинг ижобий натижаларини республика амалиётида қўллаш муҳим масала ҳисобланади. Жумладан, маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш улар барқарорлигини таъминлаш ҳамда доимий ривожлантириш бориш борасида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида маҳаллий бюджетларнинг даромад базасини кенгайтириш бўйича алоҳида урғу бериб ўтдилар. Хусусан, "ҳудудларни барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни молиялаштириш учун маҳаллий бюджетларнинг маблағлари етарли эмас"лиги таъкидлаб ўтилган[2].

Маҳаллий бюджетларни такомиллаштириш борасида кескин чора-тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда. Юқоридагилардан келиб чиқиб, маҳаллий бюджетлар даромадини ошириш, уларнинг барқарорлигини таъминлаш чора-тадбирларини амалга оширишда маҳаллий бюджет даромадлар сиёсатини самарали олиб бориш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқишда мазкур масалага тизимли ёндашиш муҳим ўрин тутди. Хусусан, ривожланган давлатларда даромадлар сиёсатини самарали олиб боришда ҳамда маҳаллий бюджетнинг даромад базаларини белгилашда солиқ потенциали, маҳаллий бюджет даромадлар таркибини шакллантириш тартиби, солиқли даромадларнинг турли даражадаги бюджетлар ўрта-

сида тақсимланиши механизмлари каби омилар муҳим роль ўйнайди.

Адабиётлар таҳлили. Бюджет тизими ва бюджетлараро муносабатларнинг назарий ва амалий жиҳатлари, маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш, уларнинг даромадларини шакллантириш, солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш масалалари хорижлик ва маҳаллий иқтисодчи олимлар томонидан тадқиқ қилинган.

Солиқлар фискал сиёсатнинг бир қисми сифатида намоён бўлишини К.Макконелл ва С.Брю ўзларининг ишларида кўрсатиб ўтганлар. Шу билан бирга, улар иқтисодиётда барқарорликни таъминлашда ҳал этиладиган вазифалардан келиб чиқиб, фискал сиёсатни тўққинлик қилувчи ёки рағбатлантирувчи сиёсатлар эканлигини исботлашга ҳаракат қилганлар. Улар ўзларининг “Экономикс” асарида “Фискал сиёсатнинг асосий мақсади-ишсизлик ва инфляцияни тугатишдан иборатдир[3]. Хусусан, маҳаллий олимлар, Ж.Есмурзаевнинг тадқиқоти иши иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида маҳаллий солиқлар ва йиғимларни ундириш механизмини такомиллаштиришга[4], А.Мамазаровнинг илмий иши маҳаллий бюджетларни барқарорлаштиришда солиқларнинг ролини ошириш масалаларига[5], Х.Қобуловнинг илмий тадқиқоти иши ҳудудий иқтисодиёт ва маҳаллий бюджетлар имкониятларини ошириш йўналишларига бағишланган[6]. Шунингдек, А.Хайридиновнинг тадқиқоти ишида маҳаллий бюджетлар даромад базаларининг барқарорлигини таъминлаш йўллари асослаб берилган[7]. У.Ўроқовнинг илмий ишида маҳаллий бюджетлар мустақиллигини оширишни такомиллаштириш йўллари ўрганилган[8].

Тадқиқот методологияси. Маҳаллий бюджетлар даромадларининг асосий қисми солиқлар ёрдамида бюджетга ундирилади, яъни солиқлардан шакллантирилади. Шу нуқтага назардан маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадлари, уларнинг барқарорлиги ва мустаҳкамлиги юқорида қайд этилган вазифаларнинг бажарилишида ҳал қилувчи рол ўйнайди.

Ўз навбатида, маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромад базалари маҳаллий бюджетларга ундириладиган барча солиқлар (умумдават солиқлари ва маҳаллий солиқлар) ҳисобидан шакллантирилади. Бу ерда база тушунчаси маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадларининг таянч қисми, асоси, негизи, мажмуи маъноларини англатади[9]. Маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш эса соф ўзбек тилида маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини барқарор қилмоқ, кучайтириш, чидамлилигини ошириш (харажатларга нисбатан) каби маъноларни ифода этади. Юқо-

ридагилардан келиб чиққан ҳолда, фикримизча, «маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш»нинг иқтисодий моҳиятини кўйидагича таърифлаш мумкин: маълум бир нисбатдаги умумдават ва маҳаллий солиқлардан шакллантириладиган тегишли маъмурий ҳудуд доирасидаги бюджетнинг молиявий барқарор бўлишининг таъминланишига маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш дейилади.

Юқорида кўрсатиб ўтилганлардан келиб чиқиб шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, маҳаллий бошқарув органлари фаолиятининг асосий принципларидан бири унинг молиявий мустақиллиги бўлиб, маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамламасдан, унинг имкониятлари даражаси етарлилигини таъминламасдан, мазкур принципга риоя қилиш мумкин эмас. Шу боисдан, маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадлар базасини мустаҳкамлаш ҳамда барқарор даромад сиёсати мотивацияси муҳим аҳамиятга эга.

Маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадлар базасини тўлиқ аниқлаш, хусусан, турли даражадаги бюджетлар ўртасидаги солиқлар тақсимоли ва бюджетлараро трансфертларнинг оптимал миқдорини белгилаш, солиқ тушумлари барқарорлигини таъминлаш, шунингдек, илмий асосланган солиқ тушумлари прогнозини ишлаб чиқиш ҳудудий даромад сиёсати мотивациясининг муҳим жиҳатлари ҳисобланиб, маҳаллий бюджетларнинг солиқ потенциалини баҳолашда муҳим ўрин тутаяди.

Маҳаллий бюджетларнинг даромадлари маҳаллий давлат ҳокимияти идораларининг асосий даромад манбаи ҳисобланиб, уларнинг турлари ҳар бир мамлакат солиқ қонунчилиги асосида белгиланади. Маҳаллий бюджетлар ихтиёридаги солиқлар ва йиғимлар жорий этилган пайтдан шу кунга қадар улар таркибида, нафақат, сон жиҳатдан, балки моҳият жиҳатдан ҳам ўзгаришларга эришилди. Бугунги кунга келиб, солиқ маъмурчилигининг такомиллашуви натижасида солиқлар ва йиғимларнинг объектлари, ставкалари ва ундириш тартибларига ўзгартиришлар киритилиб, маҳаллий бюджетлар даромадлари ва харажатлари мутаносиблигини таъминлаш, уларнинг молиявий мустақиллигини оширишда муҳим амалий аҳамият касб этади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Маҳаллий бюджетлар даромадларининг давлат бюджети даромадларидаги улушини ҳамда унинг ўзгаришини таҳлил қилиш, шунинг асосида уларнинг молиявий ҳолатига баҳо бериш орқали маҳаллий бюджетларнинг мустақиллигини таъминлаш ва оширишга йўналтирилган муҳим илмий хулосалар чиқариш имконини беради.

2016-2020 йилларда маҳаллий бюджетлар даромадларининг таркиби ва унинг ўзгариши (млрд.сўм) [10].

№	Даромад номлари	Йиллар				
		2016 йил	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил
	Жами	16303,3	18536,3	22944,3	35134,2	27689,0
1.	Юридик шахсларнинг фойда солиғи	344,0	372,0	764,0	2995,0	1812,0
2.	Ягона солиқ тўловидан Давлат бюджетига ажратма	1647,3	2378,2	3790,9	1988,7	1354,0
3.	Жисмоний шахслардан даромад солиғи	2267,0	2492,0	4068,0	9122,0	9081,0
4.	Қатъий белгиланган солиқ	822,3	1042,8	1024,8	658,9	286,0
5.	Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи	378,2	469,5	-0,7	0,6	0,0
6.	Қўшилган қиймат солиғи	2871,4	3200,7	4526,3	8105,1	1266,0
7.	Акциз солиғи	2653,2	2689,7	2 030,3	3631,4	4789,0
8.	Юридик шахсларнинг мол-мулк солиғи	591,0	1554,0	1898,0	1554,0	1241,0
9.	Юридик шахсларнинг мол-мулк солиғи	445,0	576,0	708,0	807,0	733,0
10.	Ер солиғи	967,0	1092,0	1504,0	2313,0	2387,0
11.	Ер ости бойликларидан (норудавий) фойдаланганлик учун солиқ	63,4	126,4	145,9	298,2	560,0
12.	Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ	162,6	171,8	128,4	314,5	479,0
13.	Давлат божлари	522,3	549,4	651,0	1075,0	968,0
14.	Жарималар	522,1	520,6	419,5	626,0	790,0
15.	ДАН йиғимлари	177,7	204,4	262,2	417,3	396,0
16.	Бозорлардан тушадиган даромадлар	221,8	266,5	301,0	381,1	-9
17.	Маҳаллий йиғимлар	65,0	80,0	113,0	341,0	820,0
18.	Бошқа даромадлар	1584,0	751,0	610,0	506,0	736,0

Манба: Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Мазкур ҳолат маҳаллий бюджет даромадлари таркибида тартибга солувчи солиқли даромадлар энг юқори улушга эга эканлигидан далолат беради. Хусусан, мазкур йиллар мобайнида 2016-2020 йилларда маҳаллий бюджетлар даромадлари таркибида маҳаллий солиқлар ва йиғимларнинг улуши ўртача 18,0 фоизни, бириктирилган даромадлар ўртача 22,0 фоизни, тартибга солувчи даромадлар энг катта улушни, яъни ўртача 56,0 фоизни ҳамда бошқа даромадлар эса ўртача 4,0 фоизни ташкил этмоқда (1-жадвал).

Маҳаллий бюджетлар даромадларининг мутаносиб тақсимланганлиги ҳамда бундай ҳолат улар даромадлари манбаларининг таркибига ҳам бевосита боғлиқдир. Маҳаллий бюджетлар даромадлари таркибида тартибга солувчи даромадлар улушининг юқорилиги уларнинг мустақиллигини таъминлаш нуқтаи назаридан салбий ҳолат ҳисобланади ҳамда юқори бюджетга қарамлигини кўрсатади. Тартибга солувчи даромадларнинг нормативлар асосида бюджет бўғинлари ўртасида тақсимланиши маҳаллий бюджетларнинг даромадлари ва харажатлари мутаносиблигини таъминлашга ва молиявий мустақиллигини оширишга имкон бермайди. Шу муносабат билан маҳаллий бюджетларнинг ўз ва бириктирилган даромадлари ҳажмини оширишга асосий эътиборни қаратиш билан биргаликда яширин иқтисодиётни қисқартириш, табиий ва меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш, ҳудудларда тадбиркорлик фао-

лиятини кенг қўламда ривожлантириш талаб этилади.

Ҳозирги вақтда бутун дунёда катта ташвиш ва ҳавотир уйғотаётган коронавирус пандемияси ҳам Ўзбекистонни четлаб ўтмади. Коронавирус пандемияси даврида асосий даромад манбаларини йўқотган шахсларни, аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларини ва тадбиркорлик субъектларини қўшимча қўллаб-қувватлаш ва иқтисодиётни дефолт ҳолатига тушиб қолишининг олдини олиш мақсадида давлатимиз раҳбари бошчилигида таъсирчан чоралар кўрилмоқда. Шу ўринда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 10 апрелда бўлиб ўтган Туркий тилли давлатлар Ҳамкорлик кенгашининг навбатдан ташқари саммитида сўзлаган нутқида: “Бу пандемия, ўзининг кўлами ва миқёсига кўра, мислсиз глобал инқирозга, бутун башарият тақдири ва жаҳон иқтисодиёти учун ғоят жиддий синовга айланди”[11] деб таъкидлаб ўтганлари ниҳоятда аҳамиятлидир. Ушбу хавф-хатарнинг давлатимизнинг барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожланишига салбий таъсирини камайтириш борасида бир қанча фармонлар, чоратадбирлар режаси ишлаб чиқилиб амалиётга тадбиқ этилди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги

чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–5969 сонли Фармони қабул қилинди.

Мазкур фармонга биноан: Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузурида юридик шахс ташкил этмаган ҳолда, 10 трлн сўм миқдоридаги Инқирозга қарши курашиш жамғармаси ташкил этиш ва қуйидагилар Инқирозга қарши курашиш жамғармаси маблағларидан фойдаланишнинг асосий йўналишлари этиб белгиланди:

- ✓ Тадбиркорликни ва аҳоли бандлигини қўллаб-қувватлаш;
- ✓ Ўзбекистон Республикасининг давлат кафолати остида жалб этилган кредитларни сўндириш;
- ✓ Биринчи даражали харажатларни амалга ошириш учун фоизсиз бюджет ссудалари ажратиш йўли билан стратегик корхоналарни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чораларини кўриш;
- ✓ уч йилгача бўлган муддатга фоизсиз бюджет ссудаларини ажратиш орқали Қорақалпоғистон Республикаси бюджети, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маҳаллий бюджетларида олинмай қолиндиган даромадлар ўрнини тўлдириш;
- ✓ якка тартибдаги тадбиркорлар учун ижтимоий солиқнинг ойлик энг кам суммаси базавий ҳисоблаш миқдорининг 50 фоизига қадар камайтириш;
- ✓ алкоголь маҳсулотларининг улгуржи савдоси билан шуғулланувчи корхоналарнинг ажратмалари миқдори 5 фоиздан 3 фоизга пайсантириш;
- ✓ умумий овқатланиш корхоналари учун алкоголь маҳсулотларини чакана сотиш ҳуқуқи

учун йиғимлар миқдори белгиланган миқдорлардан 25 фоизга камайтириш;

- ✓ 2019 йил учун жисмоний шахсларнинг жами йиллик даромадлари тўғрисидаги декларацияни тақдим этиш муддати 2020 йил 1 августга қадар узайтирилади
- ✓ Халқ депутатлари туман ва шаҳар Кенгашларига фаолияти туризм соҳасига бевожита ёки билвосита боғлиқ бўлган якка тартибдаги тадбиркорлар учун жисмоний шахслардан олиндиган даромад солиғининг қатъий белгиланган суммаларини 30 фоизга камайтириш ваколати берилганлиги;
- ✓ Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари хўжалик юритувчи субъектларга мол-мулк солиғи, ер солиғи ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни тўлаш бўйича фоизларни ундирмасдан 6 ойга кечиктириш (бўлиб-бўлиб тўлаш) ваколати берилганлиги;
- ✓ мол-мулк солиғи, ер солиғи ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича пенялар ҳисобланишини тўхтатиб туриш;
- 2020 йил 1 октябрга қадар экспорт қилувчиларнинг транспорт харажатларининг бир қисмини компенсация қилиш учун экспортни рағбатлантириш агентлигига ажратилдиган маблағлар ҳисобидан субсидиялар тақдим этиш ҳақида мустақил қарорлар қабул қилиш ҳуқуқи берилганлиги;
- Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси капиталлашувини 500 млрд сўмгача ошириш каби мисли кўрилмаган имтиёз ва ҳуқуқлар берилиши алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим.

1-расм. Бюджет даромадларини шакллантириш принциплари[12]

Бугунги куннинг долзарб ва ўз ечимини кутаётган мураккаб муаммолардан яна бири бу хуфиёна иқтисодиётнинг мавжудлигидир.

Хуфиёна иқтисодиёт ривожланган мамлакатларда ҳам мавжуд. Лекин унинг иқтисодиётдаги улуши қанчалигига қараб баҳоланади. Бизнинг иқтисодиётимизда бу даража бир мунча баланд. Бугунги кунда халқаро ва маҳаллий экспертларнинг ҳисоб-китобларига кўра ЯИМнинг 45-50 фоизига тенг. Шу ўринда Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга Мурожаатномасида билдириб ўтган фикрларини таъкидлаб ўтиш жоиз: “Ислохотларимизга жиддийф тўсқинлик қилаётган “яширин иқтисодиёт”га барҳам берилмас экан, соғлом рақобат ҳам, қулай инвестиция муҳити ҳам шаклланмайди”[13]. Фикримизча, айрим ҳолларда қабул қилинган норматив ҳуқуқий ҳужжатлар ҳам хуфиёна иқтисодиётнинг ривожига хизмат қилмоқда[14]. Масалан, меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга мурожаат қиладиган бўлсак яқка тартибдаги тадбиркорларга оид киритилган ўзгартиришларга биноан 2019 йил 1 январдан бошлаб товарларни (ишларни, хизматларни) реализация қилишдан олинган тушуми миқдорига қараб, жумладан, 100 млн. сўмгача, қатъий белгиланган солиқни; 100 млн. сўмдан 1,0 млрд. сўмгача ташкил этганда, 4 фоизлик ставкада ягона солиқ тўловини; ҳамда 1,0 млрд. сўмдан ошганда юридик шахслар томонидан солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни тўланиши белгилаб қўйилган. Бизнинг фикримизча, ушбу ҳолат корхоналарнинг тушумларини яширишга яъни 1,0 млрд. сўмгача етказмасдан, бошқа фирма ташкил этиб фаолиятни уша фирма орқали давлат эттиришга олиб келмоқда. Натижада давлат бюджетига тушуши мумкин бўлган солиқлар тушмай қолишига ва хуфиёна иқтисодиётнинг ривожланишига сабаб бўлмоқда.

Бундай ҳолатда рағбатлантирувчи иқтисодий сиёсатни қўллаб кўриш мумкин. Яъни тушуми 1,0 млрд. сўмдан ошган юридик шахсларга пасайиб боровчи солиқ юкини қўллаш мумкин. Яъни тушум ошган сари солиқ юки ҳам камайиб бориши лозим, лекин солиқ юкини энг қуйи чегарасини белгилаб қўйиш керак. Натижада, тадбиркорлик субъектлари томонидан тушумларини яширмасдан фаолият кўрсатиш манфаатли бўлиб қолади, бундай ҳолат эса банкдан ташқари пул айланмасини камайтиришга ёрдам беради ва бюджетга тушумларнинг кўпайишига туртки бўлади. Маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш орқали молиявий ресурслар салохиятини ошиши ҳамда маҳаллий бюджетлар барқарорлигини таъминлашнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади.

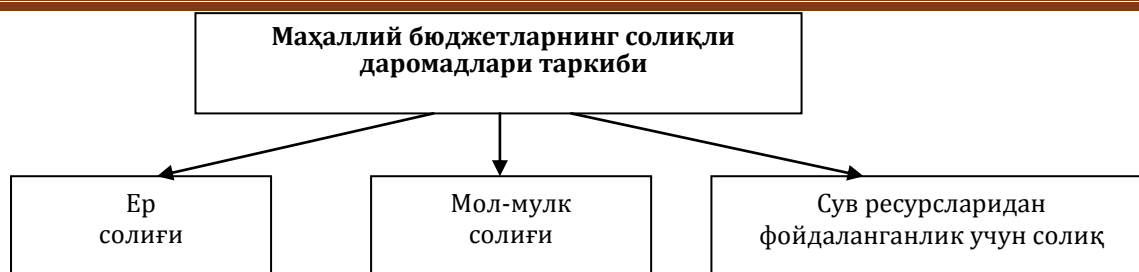
Маҳаллий бюджетлар солиқли даромадлари базасининг умумдавлат солиқлари ҳисобига шаклантирилиши улар харажатларини маҳаллий бюджетларнинг бирламчи даромад манбаи ҳисобланган маҳаллий солиқлар ва йиғимлар ҳисобига молиялаштириш имкони йўқлиги билан ифодаланади. Шу ўринда, таъкидлаш лозимки, маҳаллий ҳокимият органларининг ўзларига бевосита бириктирилган маҳаллий солиқлар ва йиғимлар бўйича ваколатларининг чекланганлиги шароитида, умумдавлат солиқларидан ажратмалар амалга оширилиши уларда ўз даромадлари базасини мустаҳкамлашдаги ваколатларини янада чеклаб қўймоқда. Лекин, шунга қарамасдан маҳаллий ҳокимият органларига ажратмалар белгиланган умумдавлат солиқлари бўйича ҳам айрим ваколатлар берилган бўлиб, улар асосан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар даромад солиғи ва алоҳида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи юридик ва жисмоний шахслардан олинадиган қатъий солиқ бўйича Вазирлар Маҳкамаси томонидан энг юқори ва қуйи чегаралари белгиланган базавий ставкалари даражасидан келиб чиққан ҳолда, ўз ҳудудлари учун ушбу чегарадан чиқиб кетмаган ҳолда уларнинг аниқ ставкаларини белгилаш ваколатларига эгадирлар.

Шундай бўлсада, маҳаллий ҳокимият органлари даромадларининг асосини ташкил этадиган солиқлар ва йиғимлар бўйича улар ваколатларининг чекланганлиги, қайсидир маънода маҳаллий ҳокимият органларининг ўз даромадларини мустаҳкамлашга доир қизиқишларини чеклаб қўймоқда. Шунинг билан биргалликда, маҳаллий бюджетлар даромадларини шаклантиришда субвенция бериш тизимининг мавжудлиги уларни юқори бюджетга тобъелигини билдиради. Бу эса иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида маҳаллий ҳокимият органларининг эркинлигини таъминлашга қаратилган давлат сиёсатини тўлиқ рўёбга чиқариш имконини бермайди.

Маҳаллий солиқлар ва йиғимлар ўзига хос тарзда классификация қилинади. Бунда улар давлат ҳокимияти органлари ва маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органлари ваколатига, ўзларининг фискаль аҳамиятига ва амал қилиш даврига қараб иккига бўлиниши мумкин.

1) қонунчилик ҳокимият органи томонидан жорий этиладиган ва мамлакатнинг барча ҳудудларида амал қиладиган маҳаллий солиқлар ва йиғимлар;

2) маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органларининг қарорига мувофиқ жорий этиладиган маҳаллий солиқлар ва йиғимлар.

2-расм: Маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадлари таркиби[15]

Ҳозирги кунда маҳаллий бюджетларни шакллантиришдаги тизимли ва ташкилий муаммолар мавжуд. Тизимли ва ташкилий муаммолар ҳудудларнинг молиявий имкониятларига бевосита боғлиқдир. Молиявий имкониятлар ҳудуднинг табиий шароитларига, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасига, ҳудуднинг ҳўжалик тузилиш ва ихтисослашувига ва мамлакат меҳнат тақсимоотидаги мавқеига ва бошқа бир қатор омилларга боғлиқдир.

2018 йилнинг 1 январидан бошлаб молия органлари ва давлат солиқ хизмати органлари раҳбарларига қуйидагиларни назарда тутувчи жавобгарлик ва рағбатлантириш чоралари қўрилади:

а) солиқ ва молия органлари раҳбарларини уларнинг лавозим маошларидан 50 фоизгача бўлган миқдорда мукофотлаш, шу жумладан:

- маҳаллий бюджет даромадларининг тасдиқланган прогнозининг ижро этилгани учун 10 фоиз миқдорда;

- бюджетга тўловлар бўйича солиқ қарздорлиги қисқартирилгани учун 20 фоиз миқдорда;

- маҳаллий бюджет даромадларини ошириш резервларини аниқлаш бўйича ҳисоб-китоб кўрсаткичлари бажарилгани учун 20 фоиз миқдорда;

б) юқорида кўрсатилган мезонларнинг ижроси таъминланмагани учун уларнинг лавозим маошларидан 30 фоиз миқдорида жарима санкцияларини қўллаш, шу жумладан:

- маҳаллий бюджет прогнози бажарилмаганлиги учун 10 фоиз миқдорда;

- маҳаллий бюджетга тўловлар бўйича солиқ қарздорлиги оширилгани учун 10 фоиз миқдорда;

- маҳаллий бюджет даромадларини ошириш резервларини аниқлаш бўйича ҳисоб-китоб кўрсаткичлари бажарилмаганлиги учун 10 фоиз миқдорда.

Молия ва солиқ органлари раҳбарларини мукофотлаш ҳамда жавобгарлик чораларини қўллаш Молия вазири ва Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси раиси томонидан Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар

ҳокимлари, туманлар (шаҳарлар) ҳокимларининг тавсияларига кўра амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг молиявий эркинлигини ошириш, маҳаллий бюджетларга тушумларнинг тўлиқлигини таъминлаш бўйича солиқ ва молия органлари жавобгарлигини кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармони эълон қилинди[16].

Мазкур Фармон маҳаллий бюджетларнинг даромад базасини тубдан мустаҳкамлаш ва номарказлаштириш асосида ҳудудларни комплекс ривожлантиришни барқарор молиялаштириш, бюджетлараро муносабатларни янада такомиллаштириш, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг молиявий эркинлигини кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга кўмаклашиш, янги иш жойлари яратиш ҳамда аҳоли бандлигини таъминлаш, муҳандислик-коммуникация, йўл-транспорт ва ижтимоий инфратузилмани жадал ривожлантириш ҳисобига солиқ салоҳиятини кенгайтириш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга оширишда уларнинг масъулиятини оширишни таъминлаш мақсадида қабул қилинган.

Қуйидагилар маҳаллий бюджетлар даражасида солиқ-бюджет сиёсатининг устувор ва зифалари этиб белгиланди.

1. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг аниқ турларини уларга бириктириб қўйиш орқали маҳаллий бюджетларнинг даромад базасини тубдан мустаҳкамлаш;

2. Вилоятлар, шаҳар ва туман бюджетларини субвенциядан чиқариш, уларнинг юқори турувчи бюджетлар ажратмаларига бўлган қарамлигини босқичма-босқич қисқартириш, бунинг асосида ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш масалаларини ҳал этишда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари эркинлиги ва масъулиятини ошириш;

3. Маҳаллий бюджетларнинг даромадларини ошириш учун тизимлилик асосида қўшимча резервларни аниқлаб бориш;

4. Депутатлик ва жамоатчилик назоратини кенг жалб қилган ҳолда, маҳаллий бюджетларни шакллантиришнинг шаффофлигини ва

унинг бажарилиши устидан назоратни таъминлаш;

5. Маҳаллий бюджетлар даромад базаларини мустаҳкамлаш ҳамда харажатларнинг тасдиқланган параметрларини ўз вақтида, мақсадли молиялаштириш, ижтимоий соҳа объектилари ва инфратузилмани янада ривожлантириш ва тегишли даражада сақлаб туришни таъминлаш устидан маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, молия ва солиқ органларининг жавобгарлигини кучайтириш.

Янги ўрнатилган тартибга кўра, даромадлар манбалари ва харажатлар турлари кесимида, Қорақалпоғистон Республикаси бюджети, вилоятлар, Тошкент шаҳри ва республика туманларининг (шаҳарларининг) маҳаллий бюджетлари параметрлари, шунингдек, маҳаллий бюджетларнинг даромадларини ошириш резервларини аниқлаш бўйича ҳисоб-китоб кўрсаткичлари Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесида, вилоятлар, Тошкент шаҳри ва республика туманлари (шаҳарлари) халқ депутатлари Кенгаши сессияларида йил чораклари кесимида атрофлича кўриб чиқилади ва тасдиқланади.

Хулоса ва таклифлар. Маҳаллий бюджетлар даромад базаларини мустаҳкамлаш масалалари юзасидан бир неча хулосаларга келинди ҳамда илмий ва амалий жиҳатдан асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Маҳаллий бюджетларнинг солиқли даромадларини шакллантириш жараёни маълум бир принципларга таянмоғи лозим. Уларнинг энг муҳимлари қуйидагилардан иборат: солиқлар уларни тўловчилар ўртасида адолатли тақсимланиши; давлат учун солиқларнинг ундири-

лиши иложи борича арзонроқ бўлиши; солиқларнинг бюджетга олиниши мамлакат миллий бойлиги манбаларининг тугашига олиб келмаслиги; солиқларнинг ундирилиш жараёни хусусий секторни сиқиб чиқармаслиги керак.

2. Маҳаллий бюджет даромадларини шакллантиришда солиқли даромадларнинг роли масаласини, кўпчилик ҳолларда, улар салмоғининг даражаси билан изоҳлашга ҳаракат қилинади. Шунга мос равишда, агар тегишли салмоқни ифодаловчи кўрсаткич юқори бўлса, роли юқори ва аксинча, паст бўлса, роли ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эга эмас деган хулосага келинади. Бизнинг фикримизча, бундай ёндашув бир ёқлама характерга эга бўлиб, маҳаллий бюджетлар даромадларини шакллантиришда солиқли даромадлар родини тўлиқ кўрсатиб беролмайди.

3. Маҳаллий бюджетлар солиқли даромад базаларини мустаҳкамлаш масаласи маҳаллий солиқларнинг миқдорларини белгилаш, айрим солиқларнинг ставкаларини ошириш, солиққа тортиш амалиётини такомиллаштириш ва солиқ тизимида пасайтирувчи коэффициентларни қўллаш тадбирларини тақозо этади.

4. Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотларнинг самарадорлиги ва натижавийлиги маҳаллий бюджетларни ўз вақтида ва зарур миқдорда молиявий маблағ билан таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг даромад манбалари ҳажмини ошириш, хусусан, бу борада маҳаллий ҳокимият органларининг бюджет ижросини таъминлашдаги манфаатдорлигини кенгайтириш, маҳаллий бюджетлар ижроси жараёнида кенг жамоатчилик фикри ва иштирокини таъминлаш муҳим устувор аҳамият касб этади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони. Халқ сўзи, 2017 йил 8 февраль.
2. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришининг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза, 2017 йил 14 январь. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 104 б.
3. Макконелл К.Р., Брю С.Л. “Экономикс” Учебник. Издательство: ИНФРА-М. 2009.–С.376. Источник: <https://institutiones.com/download/books/805-economics.html>.
4. Есмурзаев Ж. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида маҳаллий солиқлар ва йиғимларни ундириш механизмини такомиллаштириш (Қорақалпоғистон Республикаси мисолида): И.ф.н. илм. дар. ол. уч. ёз. дисс. автор. – Т.: 2007. – 20 б.;
5. Маманазаров А. Маҳаллий бюджетларни барқарорлаштиришда солиқларнинг родини ошириш масалалари: И.ф.н. илм. дар. ол. уч. ёз. дисс. автор. – Т.: 2002. – 22 б.;
6. Қобулов Х. Худудий иқтисодиёт ва маҳаллий бюджетлар имкониятларини ошириш йўналишлари: И.ф.н. илм. дар. ол. уч. ёз. дисс. автор. – Т.: 2006. – 129 б.;
7. Хайриддинов А. Маҳаллий бюджетлар даромад базаларининг барқарорлигини таъминлаш йўллари: И.ф.н. илм. дар. ол. уч. ёз. дисс. автор. – Т.: 2009. – 22 б.;
8. Ўроқов У. Маҳаллий бюджетлар мустақиллигини оширишни такомиллаштириш йўллари: И.ф.н. илм. дар. ол. уч. ёз. дисс. автор. – Т.: 2020. – 25 б.
9. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. «Б» ҳарфи. 80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. А.Мадвалиев таҳрири остида. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти. 2008. – Б. 139.

10. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Туркий тилли давлатлар Ҳамкорлик кенгашининг навбатдан ташқари саммитидаги нутқи. <https://president.uz/>
12. Тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
13. Khotamjon Kobulov, Sherzod Jalilov, Sherali Sulonov, Nodira Soatova. Modeling the processes of forming a strategy for the revenue potential of local budgets // Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems. VOLUME 12,ISSUE 6. DOI: 10.5373 / JARDCS / V12I6 / S20201161. Pages: 1210-1216
14. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 24 январь
15. Тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг молиявий эркинлигини ошириш, маҳаллий бюджетларга тушумларнинг тўлиқлигини таъминлаш бўйича солиқ ва молия органлари жавобгарлигини кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2017 йил 13 декабрдаги ПФ 5283-сонли Фармони.

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА НАЗОРАТ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Суванқулов Алиасқар Раҳмонқулович
ТМИ Бюджет ҳисоби ва ғазначилик иши
кафедраси ўқитувчиси и.ф.н
Эшанқулов Азамат Абдирахимович –
ТМИ магистранти

Аннотация. Жаҳон молиявий муносабатларини глобаллашуви шароитида мамлакатнинг иқтисодий ҳолати ва уни ресурслари самарали бошқариш мамлакат иқтисодий барқарорлигини таъминлайди. Ушбу мақолада бюджет ташкилотларида назорат тизимини такомиллаштириш орқали бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва уни давлат молиявий назорати тизимининг муҳим элементи эканлигини ёритишга қартилган.

Таянч сўзлар: бюджет ташкилотлари, давлат сектори, молиявий назорат, ички назорат, ички аудит, молиявий ҳисобот, молиявий актив, мажбурият, касса усули, ҳисоблаш усули, соф активлар

ВНУТРЕННИЙ АУДИТ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Суванқулов Алиасқар Раҳмонқулович -
ТФИ Преподаватель кафедры бюджетного
учета и казначейства к.э.н
Эшанқулов Азамат Абдирахимович –
магистрант ТФИ

Аннотация. В мире международных отношений приверженность страны и способ управления ее собственными ресурсами основывается на понимании финансового положения. В этой статье рассмотрены вопросы повышения эффективности системы контроля в бюджетных организациях как важный элемент системы государственного финансового контроля.

Ключевые слова: бюджетные организации, государственный сектор, финансовый контроль, внутренний контроль, внутренний аудит, финансовая отчетность, финансовые активы, обязательства, метод касса, метод начисления, чистые активы.

INTERNAL AUDIT AS AN EFFECTIVE FORM OF STATE FINANCIAL CONTROL IN BUDGET ORGANIZATIONS

Suvanqulov Aliasqar Rahmonqulovich -
TIF Department of Budget Accounting and
Treasury teacher i.f.n
Eshankulov Azamat Abdiraximovich -
TIF master's student

Abstract. In the world of international relations, a country's commitment and way of managing its own resources is based on an understanding of the financial situation. This article discusses the issues of increasing the effectiveness control of in budget organizations as an important element of the state financial control system.

Key words: budget organizations, public sector, financial control, internal control, internal audit, financial reporting, financial assets, liabilities, cash method, accrual method, net assets.